

УДК 330: 330.113:338.24

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-21>

Сергєєв О.А.

аспірант,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-2445-5434>

Serhieiev Oleksandr

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

У статті розглянуто основні результати реформування законодавства України у сфері управління побутовими відходами. Визначено ключові проблеми, що перешкоджають ефективному впровадженню нових законодавчих норм, такі як бюрократичні перепони, недостатнє фінансування та воєнний стан. Запропоновано важливість впровадження спеціальних процедур для прискорення розгляду та затвердження екологічних законопроектів. Окреслено системну інституційного забезпечення управління побутовими відходами та визначено її основні рівні. Проаналізовано роль національного, регіонального та місцевого рівнів влади у процесі управління побутовими відходами та необхідність взаємодії між ними. Підкреслено важливість координації дій між усіма зацікавленими сторонами для забезпечення сталого розвитку та ефективного управління побутовими відходами.

Ключові слова: побутові відходи, управління побутовими відходами, екологічне законодавство, інституційна структура, ієрархія відходів, розширена відповідальність виробника.

INSTITUTIONAL FRAMEWORK FOR MUNICIPAL WASTE MANAGEMENT

The article examines the main results of the legislative reform in Ukraine's municipal waste management sector. It identifies key issues hindering the effective implementation of new legislative norms, such as bureaucratic obstacles, insufficient funding, and the ongoing war. The roles of the national, regional, and local levels of government in the municipal waste management process are analyzed, highlighting the necessity of their interaction. The importance of coordinating actions among all stakeholders to ensure sustainable development and effective municipal waste management is emphasized. Ukraine's Constitution, adopted in 1996, laid the foundation for a legal state and established fundamental principles of environmental safety, including the right to a safe environment and the state's duty to maintain ecological balance. However, the previous Waste Management Law, despite being in effect for over 20 years, was ineffective due to a lack of systematic approach, poor coordination, and outdated infrastructure. In response to these challenges, the government initiated a comprehensive legislative reform to align with European standards and improve coordination. The new Waste Management Law, adopted in 2023, aims to address these issues. However, many necessary changes are still in progress, delayed by bureaucratic obstacles and the ongoing war, which has shifted government priorities towards national security. A critical challenge remains the coordination of actions between different levels of government and waste management entities. Effective waste management requires close interaction between national, regional, and local levels, encompassing infrastructure development, waste collection, transportation, and resource allocation. Such coordination is crucial for achieving sustainable development and environmental safety in Ukraine. The article underscores the need for special procedures to accelerate the approval of critically important environmental legislation. While international organizations often push necessary decisions, aligning national strategies with European integration and funding conditions, the active role of national, regional, and local authorities is essential. Improved cooperation and communication among all levels of government and stakeholders can significantly enhance the efficiency of municipal waste management systems in Ukraine.

Keywords: municipal waste, municipal waste management, environmental legislation, institutional structure, waste hierarchy, extended producer responsibility.

JEL classification: Q53, Q56, Q58

Постановка проблеми. Стан поводження з побутовими відходами в Україні залишається критичним, що викликає серйозні екологічні та соціальні наслідки. Незважаючи на початок реформ та прийняття нового законодавства у 2023 році, реалізація необхідних змін стикається з численними перешкодами. Бюрократичні перепони, недостатнє фінансування та вплив воєнного стану значно уповільнюють прогрес у цій сфері. Відсутність належної координації між національними, регіональними та місцевими органами влади ускладнює впровадження ефективних заходів з управління відходами. Різні рівні влади повинні тісно співпрацювати для створення дієвої системи управління відходами, яка включає розвиток інфраструктури, організації збору, транспортування та утилізації відходів. Недостатнє залучення сучасних технологій та ресурсів

додатково ускладнює ситуацію. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, а також підтримки міжнародних практик і стандартів для досягнення сталого розвитку та екологічної безпеки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інституційне забезпечення управління відходами є важливою темою досліджень вітчизняних науковців. Значний внесок у цій галузі зробили А. Саук [5], О. Ілляш [15], І. Колодійчук [12], О. Мельниченко, О. Хандогіна, О. Соболев, М. Трубіна та інші. Їхні праці розглядають різні аспекти цієї проблеми, включаючи координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, впровадження ієрархії управління відходами та забезпечення високого рівня захисту довкілля і здоров'я населення. Проте, залишаються невирішені частини загальної проблеми, зокрема, питання модернізації та

адаптації законодавства та інституційних механізмів управління відходами, а також недостатня інтеграція міждержавних та місцевих органів влади, що могла б підвищити ефективність управління відходами.

Мета статті полягає в аналізі основних результатів реформування законодавства України у сфері управління побутовими відходами, визначенні ключових проблем, що перешкоджають ефективному впровадженню нових норм, та обґрунтуванні необхідності тісної взаємодії між різними рівнями влади.

Виклад основних результатів дослідження. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, заклала основи для формування правової держави та встановила фундаментальні принципи екологічної безпеки. Вона проголосила право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічний баланс на території України [1]. Ці положення стали відправною точкою для розвитку законодавства, спрямованого на захист довкілля і здоров'я населення, в тому числі поводження з відходами.

Закон України «Про відходи» [2], ухвалений з метою створення правових основ для діяльності у сфері управління відходами, визначення прав та обов'язків суб'єктів господарювання та органів влади, діяв понад 20 років. Проте, за час його дії ефективність реалізації залишалася на гранично низькому рівні. Брак системного підходу до управління відходами призводив до фрагментації зусиль та неефективного використання ресурсів. Недостатня координація між органами влади різних рівнів ускладнювала реалізацію ефективних політик та програм у сфері управління відходами. Відсутність належного фінансування та сучасних технологічних рішень обмежувала можливості для створення ефективної інфраструктури управління відходами. В цілому законодавство не відповідало сучасним вимогам Європейського Союзу щодо сталого розвитку та циркулярної економіки, що значно ускладнювало інтеграцію до європейських екологічних програм та ініціатив.

Тому, у відповідь на ці виклики, уряд ініціював масштабну реформу законодавства про управління відходами, спрямовану на приведення його у відповідність з європейськими стандартами, впровадження системного підходу та покращення координації між усіма залученими сторонами. У 2023 році був прийнятий новий Закон «Про управління відходами», який змінив попередній і став основою для комплексних змін у цій сфері. Основними напрямками реформи стали гармонізація законодавства, залучення інвестицій у сферу управління відходами, розвиток інфраструктури та підвищення рівня екологічної обізнаності населення [3].

Важливим етапом формування сучасної державної політики у цій сфері стало ухвалення Кабінетом Міністрів України 8 листопада 2017 року «Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року» [4]. Стратегія визначає головні напрями державного регулювання у сфері поводження з відходами, враховуючи європейські підходи, засновані на положеннях низки директив ЄС. Цей документ розпочав реформу управління відходами та передбачає ряд заходів: підготовку та прийняття відповідного законодавства, введення систем розширеної відповідальності виробника (далі – *PBB*) щодо певних видів відходів,

запровадження технічних регламентів з питань поводження з відходами, розроблення регіональних планів управління відходами та будівництво необхідної інфраструктури [5].

Україна зробила важливий крок в напрямку першого етапу національної стратегії, прийнявши новий рамковий закон. Проте зміни в даній сфері тільки почалися і ще перебувають в процесі, оскільки управління відходами є надзвичайно складним і охоплює всі сектори економіки. Уряд продовжує рухатися вперед і конкретизувати деталі в секторальних законопроектах, таких як «Про упаковку та відходи з упаковки» [6], «Про відходи видобувної промисловості» [7], «Про батареї та акумулятори» та інших. Незважаючи на ці позитивні кроки, слід зазначити, що більшість цих законопроектів наразі перебувають на етапі розгляду і поки не набули чинності [8]. Це свідчить про наявні бюрократичні перепони, що значно уповільнюють процеси узгодження та затвердження проектів, а також їх реалізацію. Відповідно багато проблем у сфері управління відходами залишаються невирішеними. Відсутність повноцінної законодавчої бази призводить до труднощів у впровадженні сучасних методів і технологій поводження з відходами, що в свою чергу впливає на ефективність загальної системи управління відходами в країні. Додатково, ситуація ускладнюється воєнним станом. Війна значно впливає на швидкість прийняття законодавчих актів, оскільки пріоритети державного управління зміщені на вирішення нагальних питань національної безпеки та оборони.

З огляду на це, доцільно було б запровадити спеціальні процедури для прискореного розгляду та затвердження законопроектів, що мають критичне значення для екологічної безпеки та управління відходами. Наприклад, уряд України запровадив процедуру «fast track» для прискорення імпорту безпілотних літальних апаратів та їх комплектуючих, спрощуючи митне оформлення для швидкого постачання військового обладнання [9]. Запровадження аналогічних спеціальних процедур для екологічно важливих законопроектів може включати скорочення строків розгляду, обмеження кількості етапів погодження, або створення окремих комітетів для прискореного розгляду.

В сфері поводження з відходами функціонує велика кількість суміжних законів та законодавчих актів, які доповнюють нормативно-правовий базис закону «Про управління відходами» та які можна класифікувати за сферою їх дії:

– *загальні*, що встановлюють основні принципи екологічної політики (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про систему громадського здоров'я»).

– *предметні*, які містять конкретні норми, присвячені регулюванню саме сфери поводження з відходами («Національна стратегія управління відходами до 2030 року», Закон України «Про управління відходами», Закон України «Про житлово-комунальні послуги»).

– *локальні*, що деталізують вимоги законодавства у частині забезпечення, організації та здійснення поводження з відходами локально (регіональні та місцеві плани управління відходами).

Розглянувши вищезазначену класифікацію, можна зробити висновок про певну фрагментацію законо-

давчої бази. Хоча на перший погляд законодавство виглядає комплексним і забезпечується через взаємодію та взаємодоповнення нормативно-правових актів, на практиці існує ряд проблем, які свідчать про його недостатню узгодженість. Ця фрагментація ускладнює реалізацію ефективної політики управління відходами та потребує більш системного підходу. З огляду на це, уряд активно працює над вирішенням цієї проблеми за рахунок впровадження системи національної координації за допомогою Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, цифровізації законодавчого процесу за рахунок Міністерства цифрової трансформації, а також залучення громадськості та європейських експертів до цього процесу.

Головними інструментами реалізації національної політики в сфері управління відходами є «Національний план управління відходами», який був затверджений Розпорядженням КМУ від 20.02.2019 № 17-р [10], регіональні, місцеві плани та плани управління відходами підприємств, установ та організацій. Всі зазначені документи, незалежно від рівня, розробляються на 10 років на основі п'ятиступеневої ієрархії відходів та програм щодо попередження їх утворення [3].

Для більшої адаптивності до змінюваних умов законодавством передбачено перегляд планів кожні 4 роки. Так, в кінці 2023 року Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів спільно з європейськими експертами відповідно до Директив ЄС було розроблено проект оновленого Національного плану управління відходами України до 2033 року. В проекті визначаються наступні аспекти: відповідальні виконавці і строки здійснення поставлених на них задач; джерела та обсяги фінансового забезпечення; засоби контролю та моніторингу результатів їх впровадження у сфері управління відходами [11].

Спільна відповідальність і участь суб'єктів управління відходами щодо досягнення цілей екологічної політики та національного плану є наріжним каменем національної стратегії. Цей принцип підкреслює необхідність правильно побудованої системи, яка забезпечує ефективну координацію дій на всіх рівнях. У цьому контексті інституційне забезпечення відіграє критично важливу роль в системі управління побутовими відходами. Адміністративно-організаційний механізм створює основу для планування, моніторингу та контролю за процесами поводження з відходами, що є ключовими аспектами їх ефективного управління. Відсутність належної інституційної підтримки може призвести до розпорошеності зусиль та зниження ефективності екологічних програм, що підкреслює необхідність чіткої організаційної структури та взаємодії між усіма зацікавленими сторонами.

І. Колодійчук відзначає, що управління відходами спрямоване на реалізацію законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки та забезпечення ефективних заходів відповідно до ієрархії відходів і раціонального використання природних ресурсів. Зокрема, науковець акцентує увагу на ролі органів загальної компетенції, таких як Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, а також державних органів спеціальної компетенції, включаючи Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Важливими є також органи місцевого самоврядування, до яких належать обласні та

міські ради, і органи внутрішньогосподарського управління, наприклад колективні та індивідуальні організації РВВ [12, с. 42–46].

Доцільно детально розглянути ці інституції на основі трирівневої класифікації: національної, обласної та місцевої, оскільки саме така класифікація використовується в національному плані і даний підхід дозволяє більш ефективно оцінити та координувати зусилля різних суб'єктів у сфері поводження з побутовими відходами.

Національний рівень включає органи загальної компетенції, а саме: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, та державні органи спеціальної компетенції, що забезпечують стратегічне планування, розробку політик і нормативно-правового забезпечення у сфері управління відходами. На цьому рівні визначаються загальні пріоритети і цілі, які мають бути реалізовані на всіх інших рівнях (рис. 1).

За розробку та реалізацію державної політики в різних сферах, включаючи управління відходами, відповідають центральні органи виконавчої влади (далі – ЦОВВ). На національному рівні важливу роль відіграє найвищий орган виконавчої влади Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), який виконує низку функцій, а саме:

– *Загальне керівництво*. КМУ здійснює загальне керівництво у сфері управління відходами, що підкреслює його центральну роль у затвердженні та регулюванні всіх аспектів цієї сфери.

– *Затвердження нормативних актів*. Важливим аспектом є затвердження Національного переліку відходів, критеріїв для класифікації відходів, правил надання послуг, порядків проведення конкурсів, програм запобігання утворенню відходів та національного плану управління відходами. Ці акти забезпечують нормативну базу для всіх заходів з управління відходами, на всіх рівнях управління.

– *Регулювання операцій з відходами*. КМУ затверджує порядок видачі дозволів на здійснення операцій з оброблення відходів, а також порядок проведення конкурсів на збирання та перевезення побутових відходів.

– *Транскордонне перевезення відходів*. Встановлює порядок надання згоди на транскордонне перевезення небезпечних відходів та надання відповідних висновків.

– *Облік відходів без власника*. Затверджує порядок виявлення та обліку відходів, власник яких не встановлений, що допомагає у вирішенні проблеми покинутих відходів.

– *Регіональні плани управління відходами*. Затверджує порядок розроблення, погодження та затвердження регіональних планів управління відходами.

КМУ здійснює нагляд за діяльністю головного виконавчого органу у сфері управління відходами – Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів (далі – Міндовкілля). Воно формує та реалізує державну політику у різних сферах, таких як охорона навколишнього природного середовища, екологічна та, в межах повноважень, передбачених законом, радіаційна, біологічна і генетична безпека.

Міністерство відповідає за розробку нормативно-правових актів та методичних рекомендацій у сфері управління відходами, контролює виконання екологічних стандартів та норм, організовує моніторинг стану

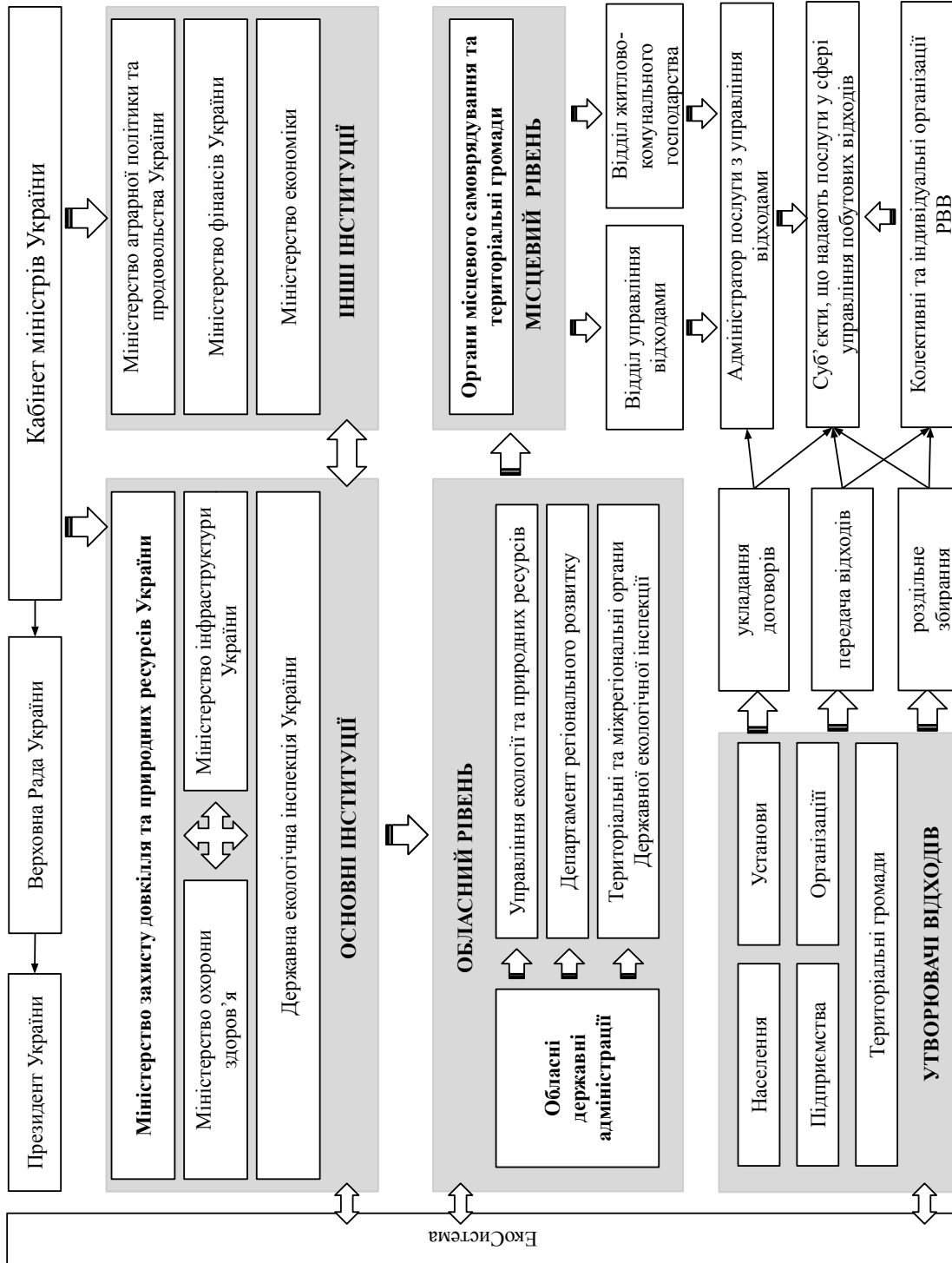

Рис. 1. Схема інституційного забезпечення управління побутовими відходами в Україні

Джерело: власна розробка

навколишнього природного середовища щодо утворення та поводження з відходами. Важливим завданням даного виконавчого органу є проведення освітніх та інформаційних кампаній для підвищення обізнаності населення про необхідність правильного поводження з відходами [14].

Враховуючи, що Міндовкілля є головним «актором» національного рівня в сфері поводження з відходами, доцільно розглянути його структуру. Аналіз структури Міндовкілля показує, що міністерство складається з декількох департаментів та управлінь, які охоплюють різні аспекти екологічного управління:

– *Департамент цифрової трансформації електронних публічних послуг та управління відходами*: Займається цифровізацією процесів управління відходами та наданням електронних послуг.

– *Департамент екологічної оцінки*: Відповідає за оцінку впливу на довкілля та інтеграцію екологічних оцінок у галузеві політики.

– *Департамент природно-заповідного фонду та біорізноманіття*: Опікується розвитком природних територій та охороною біорізноманіття.

– *Департамент запобігання промислового забруднення та кліматичної політики*: Займається питаннями промислового забруднення та кліматичної політики.

– *Департамент європейської інтеграції, міжнародного співробітництва та кругової економіки*: Відповідає за імплементацію європейського законодавства та розвиток кругової економіки.

З огляду на сучасні виклики, зокрема вплив війни на екологічну ситуацію, доцільно створити новий департамент, діяльність якого буде спрямована на специфічні екологічні проблеми, пов'язані з війною (напр. «Департамент екологічної безпеки під час військових дій та післявоєнної відбудови»). Основними функціями запропонованого департаменту мають бути:

Формуванням та реалізацією державної політики у сфері управління побутовими відходами та житлово-комунального господарства займається Міністерство інфраструктури України, яке було об'єднано з Міністерством розвитку громад та територій в кінці 2024 року і тепер включає його функції. Згідно закону України «Про управління відходами» управління побутовими відходами є комунальною послугою і надається відповідно до законодавства про житлово-комунальні послуги [3]. Це означає, що послуги поводження з побутовими відходами здійснюються на основі регіо-

нальних та місцевих планів управління відходами та правил благоустрою населених пунктів.

Міністерство інфраструктури також встановлює середньозважені тарифи на ці послуги. Тарифи формуються на основі економічно обґрунтованих витрат, щоб забезпечити сталість та ефективність управління відходами. Основні кроки цього процесу включають: оцінка витрат на надання таких послуг (збирання, перевезення, відновлення та переробка, видалення відходів), аналіз економічної обґрунтованості витрат, формування середньозваженого тарифу, затвердження тарифів, моніторинг та перегляд тарифів

Ще одним центральним органом виконавчої влади у сфері управління побутовими відходами, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міндовкілля є Державна екологічна інспекція України (далі – *Держекоінспекція*). Основною функцією Держекоінспекції є здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів [3].

З огляду на аналіз основних виконавчих органів національного рівня важливим є збереження повноважень та функцій щодо формування та реалізації державної політики у сфері управління відходами з Міндовкіллям. Для запобігання дублюванню функцій та фрагментації законодавства міністерство повинно мати загальні повноваження щодо координації діяльності різних центральних органів виконавчої влади, включаючи Міністерство інфраструктури, у сфері управління відходами, впровадження ієрархії управління відходами, забезпечення високого рівня захисту довкілля та здоров'я населення. Крім того критично важливою є взаємодія з іншими інституціями, які прямо не пов'язані зі сферою управління відходами, а саме: Міністерство аграрної політики та продовольства України (забезпечення безпечного використання органічних відходів, таких як компостування біовідходів), Міністерством фінансів України (розподіл бюджетних коштів, спрямованих на підтримку екологічних ініціатив, включаючи РВВ, екологічний податок як механізм фінансового стимулювання), Міністерством економіки (розробка політик і регуляцій, що сприяють залученню приватних інвестицій, а також створення умов для розвитку інфраструктури переробки та утилізації відходів) та ін.

В контексті координації та узгодження дій одним із критично важливих елементів успішного управ-

Таблиця 1

Основні функції Департаменту екологічної безпеки під час військових дій та післявоєнної відбудови

Функція	Зміст
Моніторинг екологічних наслідків війни	- збір і аналіз даних про забруднення повітря, води та ґрунтів у зонах бойових дій - оцінка впливу військових дій на біорізноманіття та природні ресурси
Розробка і впровадження заходів з мінімізації шкоди	- розробка планів з ліквідації наслідків екологічних катастроф, викликаних війною - впровадження технологій для очищення забруднених територій
Співпраця з міжнародними організаціями	- координація дій з міжнародними екологічними та гуманітарними організаціями, отримання міжнародної технічної та фінансової допомоги для відновлення екологічної ситуації
Післявоєнна відбудова екологічної інфраструктури	розробка та впровадження програм відновлення природних ресурсів і екосистем після завершення військових дій створення зелених зон, рекультивация земель, відновлення водних ресурсів та інших природних об'єктів, постраждалих від війни.

Джерело: власна розробка

ління відходами є створення та використання єдиної інформаційної платформи для взаємодії між усіма суб'єктами. Такою платформою стала система «Еко-Система», яка забезпечує централізоване збирання, обробку та обмін даними щодо управління відходами. «ЕкоСистема» сприяє підвищенню прозорості, ефективності та підзвітності у цій сфері, дозволяючи як державним органам, так і приватним суб'єктам отримувати доступ до актуальної інформації, координувати дії та здійснювати контроль за дотриманням екологічних норм і стандартів [16].

На обласному (регіональному) рівні, обласні державні адміністрації та ради відіграють ключову роль у реалізації національної політики. Вони відповідають за розробку та впровадження регіональних планів управління побутовими відходами, які базуються на національних планах, але враховують регіональні відмінності та потреби. Саме це визначає регіональний рівень як невід'ємну частину національного рівня.

Обласні органи управління наділені відповідними повноваженнями, які в умовах децентралізації мають тенденцію до посилення. Область або регіон виступає проміжною ланкою між центральними органами державного управління і місцевими громадами та господарюючими суб'єктами, делегуючи своїх представників до законодавчого органу та реалізуючи узгоджену державну політику на локальному рівні [15, с. 30–36]. До основних повноважень обласних державних адміністрацій належать наступні: участь у формуванні та реалізації державної політики; розроблення та реалізація регіональних планів управління відходами; створення умов для організації та будівництва об'єктів оброблення відходів; взаємодія з органами місцевого самоврядування. Адміністрації також відповідають за облік та ліквідацію несанкціонованих сміттєзвалищ, надання інформації та проведення роз'яснювальної роботи серед населення, а також погодження місцевих планів управління відходами [3].

Основні завдання у сфері управління відходів, які закріплені за обласними державними адміністраціями, реалізуються через два структурних підрозділів: Управління екології та природних ресурсів та Департаменту регіонального розвитку відповідних обласних адміністрацій.

Департамент регіонального розвитку підпорядковується облдержадміністрації та підконтрольний Міністерству інфраструктури України. Основними завданнями у сфері управління побутових відходів департаменту є моніторинг. Відповідно до форми звітності № 1-ТПВ, Департамент здійснює збір та аналіз даних щодо утворення, збирання, перевезення, оброблення та утилізації твердих побутових відходів [17].

Управління екології та природних ресурсів підзвітне голові обласної державної адміністрації та Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України. В сфері управління побутовими відходами цей підрозділ складає та веде реєстри об'єктів утворення та оброблення відходів, затверджує паспорти місць видалення відходів та реєструє декларації про відходи суб'єктів господарювання за допомогою електронної системи.

Державний нагляд та контроль за дотриманням вимог законодавства у сфері управління відходами різними суб'єктами здійснює територіальний орган Державної екологічної інспекції України. Держекоінспек-

ція перевіряє наявність та дотримання умов дозвільних документів, які видаються на здійснення операцій у сфері поводження з відходами. В рамках реформи управління відходами територіальний орган Держекоінспекції має здійснювати нагляд за всіма етапами управління відходами. Особлива увага має приділятися недопущенню змішування та захоронення відходів, які можуть бути утилізовані. Інспекція також повинна контролювати правильність класифікації відходів на всіх етапах управління, що призведе до ефективнішого оброблення та утилізації [13].

Варто зазначити, що важливим елементом ефективної системи керування відходами на обласному рівні є розробка Регіональних планів управління відходами (*далі – РПУВ*). РПУВ мають включати комплекс взаємопов'язаних заходів, які узгоджені за строками та ресурсним забезпеченням з усіма задіяними виконавцями. Одним з ключових рішень для реалізації РПУВ є кластеризація управління відходами.

Кластер управління відходами можна визначити як локалізовану територію з єдиною системою керування муніципальними відходами, яка має взаємоузгоджену інфраструктуру та обслуговується одним регіональним полігоном побутових відходів. Технологічні та організаційні рішення щодо збирання відходів та подальшого поводження з ними повинні враховувати визначені межі кластерів [18]. Кластеризація сприяє раціональному використанню ресурсів та забезпечує більш ефективне керування відходами на регіональному рівні. Вона дозволяє централізовано керувати потоками відходів, оптимізуючи їх збір, транспортування, переробку та захоронення.

Наступним рівнем деталізації інституційного забезпечення в сфері управління побутовими відходами є місцевий рівень. Управління відходами на місцевому рівні в Україні є компетенцією органів місцевого самоврядування (*далі – ОМС*) та територіальних громад, а також є однією з ключових сфер оцінки роботи місцевої влади. ОМС зобов'язані забезпечити управління побутовими відходами відповідно до правил благоустрою населених пунктів та затверджених регіональних і місцевих планів управління відходами. При цьому місцевий план управління відходами (*далі – МПУВ*) є наступним етапом деталізації регіонального. Розглянемо основні аспекти, які деталізують місцеві плани:

– *Створення та модернізація інфраструктури*: розробка та впровадження проектних рішень для об'єктів оброблення відходів, таких як сміттєпереробні заводи, полігони, та інші інфраструктурні об'єкти; врахування технологічних та технічних характеристик об'єктів.

– *Організація збору та транспортування відходів*: опис системи збору та перевезення відходів, включаючи використання спеціалізованих контейнерів та транспортних засобів; розробка схем збору відходів, що враховують специфіку населених пунктів та типів відходів.

– *Розробка інституційних рішень*: аналіз існуючої інституційної спроможності та потреби в її покращенні; визначення організаційних структур, відповідальних за виконання заходів з управління відходами на місцевому рівні.

– *Фінансування та ресурсне забезпечення*: визначення джерел фінансування для реалізації заходів з

управління відходами, включаючи державні, місцеві бюджети та приватні інвестиції; аналіз фінансової спроможності громади щодо забезпечення сталого управління відходами.

– *Інформаційно-просвітницька діяльність*: проведення заходів для підвищення обізнаності населення про правильне поводження з відходами; впровадження освітніх програм та кампаній з метою залучення громади до активної участі в системі управління відходами.

– *Моніторинг та оцінка ефективності*: встановлення системи моніторингу для оцінки ефективності реалізації заходів з управління відходами; внесення коректив на основі результатів моніторингу та зворотного зв'язку від громади.

– *Деталізація видів відходів*: окремий розгляд різних категорій відходів, таких як побутові, промислові, будівельні, медичні, електронні, та інші спеціальні відходи; визначення методів оброблення, утилізації та захоронення для кожного виду відходів.

– *Координація з регіональними планами*: узгодження місцевих заходів з регіональними планами управління відходами; забезпечення координації між місцевими та регіональними органами влади для досягнення загальних цілей.

У територіальних громадах з чисельністю населення понад 500 тисяч осіб адміністратором послуги з управління побутовими відходами є комунальне підприємство. Адміністратор відповідає за функціонування муніципальної системи управління побутовими відходами, укладання договорів із суб'єктами господарювання та споживачами, а також за створення єдиної інформаційної бази для нарахувань за послуги [3]. З однієї сторони призначення адміністратора послуги на рівні великих територіальних громад може сприяти централізації управління та підвищенню ефективності, з іншої – може призвести до бюрократичних затримок та ускладнень у разі недостатньої компетентності комунальних підприємств.

ОМС взаємодіють із суб'єктами господарювання на основі конкурсних засад, що забезпечує прозорість та конкурентність на ринку послуг управління побутовими відходами і відповідає одному з принципів нового законодавства. Вони укладають договори з цими суб'єктами та контролюють виконання умов договорів, забезпечуючи належну якість надання послуг.

Утворювачі побутових відходів мають право отри-

мувати повну та достовірну інформацію про безпечність об'єктів оброблення відходів та самостійно компостувати біовідходи на присадибних ділянках. Вони зобов'язані укладати договори з виконавцем послуги з управління побутовими відходами, забезпечувати передачу відходів до системи управління відходами, а також здійснювати роздільне збирання відходів.

Важливо також зазначити про роль індивідуальних та колективних організацій розширеної відповідальності виробників, процес утворення та діяльність яких тільки розпочинається відповідно до нового законодавства. Ці організації будуть відповідальні за збір, переробку та утилізацію відходів, що виникають в результаті їхньої продукції. На місцевому рівні вони зможуть значно покращити ефективність управління відходами, зменшити екологічний вплив та сприяти переходу до циркулярної економіки. У країнах ЄС, де вже діють системи РВВ, спостерігається значне збільшення рівня переробки відходів. Наприклад, у Німеччині та Швеції рівень переробки побутових відходів досягає 50–60% [19]. Також потенційно це призведе зниження кількості відходів, які потрапляють на полігони. З економічної точки зору впровадження систем РВВ буде сприяти розвитку індустрії та створенню нових робочих місць в цьому секторі.

Висновки. На сьогодні екологічне законодавство у сфері управління відходами в Україні потребує значних покращень. Попри прийняття нового Закону «Про управління відходами» у 2023 році, багато необхідних змін ще не були впроваджені через бюрократичні перепони та воєнний стан. Відсутність належного фінансування та сучасних технологій обмежує можливості створення ефективної інфраструктури управління відходами. Потрібні рішення часто приймаються під тиском міжнародних організацій, як умови кредитування та подальшої євроінтеграції. Ключовим викликом залишається координація дій між різними рівнями влади та суб'єктами управління відходами. Важливим аспектом є тісна взаємодія між регіональним і місцевим рівнями для розробки та впровадження ефективних планів управління відходами. Це включає створення та модернізацію інфраструктури, організацію збору та транспортування відходів, а також забезпечення належного фінансування і ресурсного забезпечення. Така координація є критично важливою для досягнення сталого розвитку та екологічної безпеки в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про відходи: Закон України від 5 березня 1998 р. № 187/98-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про управління відходами: Закон України від 31 березня 2023 р. № 2320-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: розпорядження КМУ від 08.11.2017 № 820-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>
5. Саук А., Гончаренко В., Маковецька Ю. Управління твердими побутовими відходами. Успішні кейси в Україні: навчальний посібник. Міжнародний республіканський інститут, 2021. 67 с.
6. Про упаковку та відходи упаковки : законопроект № 10066-2. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-upakovku-ta-vidkhodi-upakovki>
7. Повідомлення про оприлюднення проекту Закону України «Про управління відходами видобувної промисловості». *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів*: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/povidomlennya-pro-oprylyudnennya-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro-upravlinnya-vidhodamy-vydobuvnoyi-promyslovosti/> (дата звернення 15.04.2024).

8. Реформа стартувала – вступив у дію Закон «Про управління відходами». *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів*: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/reforma-startuvala-vstupyv-u-diyu-zakon-pro-upravlinnya-vidhodamy/> (дата звернення 15.04.2024).

9. Fast track для БПЛА та комплектуючих: Уряд прийняв постанову, яка дозволить швидше ввозити військові товари в Україну. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/fast-track-dlia-bpla-ta-kom> (дата звернення 16.04.2024).

10. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2030 року: розпорядження КМУ від 20 лютого 2019 р. № 117-р. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text>

11. Проект національного плану управління відходами до 2033 року. *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів*: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/proyekt-Natsionalnyj-plan-upravlinnya-vidhodamy-23.11-002.docx> (дата звернення 15.04.2024).

12. Організаційно-економічні засади формування систем управління відходами в регіонах України: науково-аналітична доповідь / наук. ред. д.е.н., с.н.с. Колодійчук І. А. Львів: ІРД НАНУ, 2022. 170 с.

13. Регіональний план управління відходами на території Житомирської області до 2030 року. *Офіційний сайт Житомирської обласної військової адміністрації*: веб-сайт. URL: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/Tom-1.-Rozdil-I-ta-II-UZAGALNENNYA.pdf>

14. Місія та стратегія. *Офіційний сайт Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України*: веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/pro-nas/misiya-ta-strategiya/>

15. Ілляш О.Е., Бредун В.І., Чухліб Ю.О. Навчальний посібник «Управління відходами: Частина 1. Управління відходами на регіональному та місцевому рівнях». Полтава: ПП «Астрая», 2021. 187 с.

16. Про проект. *Офіційний сайт онлайн платформи «ЕкоСистема»*: веб-сайт. URL: <https://eco.gov.ua/pro-proyekt>

17. Звіт про стан сфери управління побутовими відходами в Україні за 2023 рік. *Офіційний сайт Міністерства інфраструктури України*: веб-сайт. URL: <https://mtu.gov.ua/content/upravlinnya-pobutovimi-vidhodami.html>

18. Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення регіональних планів управління відходами: Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 16.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0403926-24#Text>

19. Municipal waste statistics. *Офіційний сайт Європейського Союзу*: веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10360.pdf>

References:

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (1996). Konstyutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine of June 28, 1996 No. 254k/96-VR]. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, no. 30, art. 141.

2. Verkhovna Rada Ukrainy. (1998). Pro vidkhody: Zakon Ukrainy vid 5 bereznia 1998 r. № 187/98-VR [On Waste: Law of Ukraine of March 5, 1998 No. 187/98-VR]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2023). Pro upravlinnia vidkhodamy: Zakon Ukrainy vid 31 bereznia 2023 r. № 2320-IX [On Waste Management: Law of Ukraine of March 31, 2023 No. 2320-IX]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2017). Pro skhvalennia Natsionalnoi stratehii upravlinnia vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku: Rozporiadzhennia KМУ vid 08.11.2017 № 820-r [On Approval of the National Waste Management Strategy in Ukraine until 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 8, 2017 No. 820-r]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

5. Sauk, A., Honcharenko, V., & Makovetska, Yu. (2021). Upravlinnia tverdymi pobutovymi vidkhodamy. Uspishni keisy v Ukraini [Solid Waste Management. Successful Cases in Ukraine]. Mizhnarodnyi respublikanskyi instytut. (in Ukrainian)

6. Uriadovyi portal. (2024). Pro upakovku ta vidkhody upakovky: zakonproekt № 10066-2 [On Packaging and Packaging Waste: Draft Law No. 10066-2]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-upakovku-ta-vidkhodi-upakovki>

7. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (2024). Povidomlennia pro opyryudnennia projektu Zakonu Ukrainy «Pro upravlinnia vidkhodamy vydobuvnoi promyslovosti» [Announcement on the Publication of the Draft Law of Ukraine "On Waste Management in the Extractive Industry"]. Available at: <https://mepr.gov.ua/povidomlennia-pro-oprylyudnennia-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro-upravlinnya-vidhodamy-vydobuvnoyi-promyslovosti/> (accessed April 15, 2024).

8. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (2024). Reforma startuvala – vstupyv u diiu Zakon «Pro upravlinnia vidkhodamy» [The Reform Has Started - The Law "On Waste Management" Came into Force]. Available at: <https://mepr.gov.ua/reforma-startuvala-vstupyv-u-diyu-zakon-pro-upravlinnya-vidhodamy/> (accessed April 15, 2024).

9. Uriadovyi portal. (2024). Fast track dlia BPLA ta komplektuiuchykh: Uriad pryiniav postanovu, iaka dozvolyt shvydshe vvozyty viiskovi tovary v Ukrainu [Fast Track for UAVs and Components: The Government Adopted a Resolution that Will Allow Faster Import of Military Goods into Ukraine]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/en/news/fast-track-dlia-bpla-ta-kom> (accessed April 16, 2024).

10. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2019). Pro zatverdzhennia Natsionalnoho planu upravlinnia vidkhodamy do 2030 roku: Rozporiadzhennia KМУ vid 20 liutoho 2019 r. № 117-r [On Approval of the National Waste Management Plan until 2030: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of February 20, 2019 No. 117-r]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2019-%D1%80#Text>

11. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (2023). Proekt natsionalnoho planu upravlinnia vidkhodamy do 2033 roku [Draft National Waste Management Plan until 2033]. Available at: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/proyekt-Natsionalnyj-plan-upravlinnya-vidhodamy-23.11-002.docx> (accessed April 15, 2024).

12. Kolodiichuk, I. A. (Ed.). (2022). Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia system upravlinnia vidkhodamy v rehionakh Ukrainy: naukovy-analitychna dopovid [Organizational and Economic Principles of Waste Management Systems Formation in the Regions of Ukraine: Scientific and Analytical Report]. Lviv: IRD NANU. (in Ukrainian)

13. Zhytomyrska oblasna viiskova administratsiia. (2023). Rehionalnyi plan upravlinnia vidkhodamy na terytorii Zhytomyrskoi oblasti do 2030 roku [Regional Waste Management Plan in Zhytomyr Region until 2030]. Available at: <https://oda.zht.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/Tom-1.-Rozdil-I-ta-II-UZAGALNENNYA.pdf>

14. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (n.d.). Misiia ta stratehiia [Mission and Strategy]. Available at: <https://mepr.gov.ua/pro-nas/misiya-ta-strategiya/>

15. Illiash, O. E., Bredun, V. I., & Chukhlib, Yu. O. (2021). Navchalnyi posibnyk «Upravlinnia vidkhodamy: Chastyna 1. Upravlinnia vidkhodamy na rehionalnomu ta mistsevomu rivni» [Textbook "Waste Management: Part 1. Waste Management at the Regional and Local Levels"]. Poltava: PP «Astraia». (in Ukrainian)

16. Online platform "EkoSystema". (n.d.). Pro proiekt [About the Project]. Available at: <https://eco.gov.ua/pro-proyekt>

17. Ministerstvo infrastruktury Ukrainy. (2023). Zvit pro stan sfery upravlinnia pobutovymi vidkhodamy v Ukraini za 2023 rik [Report on the State of Household Waste Management in Ukraine for 2023]. Available at: <https://mtu.gov.ua/content/upravlinnya-pobutovimi-vidhodami.html>

18. Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (2024). Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii z rozroblennia rehionalnykh planiv upravlinnia vidkhodamy: Nakaz Ministerstva zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 16.04.2024 [On Approval of the Methodological Recommendations for the Development of Regional Waste Management Plans: Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine of April 16, 2024]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0403926-24#Text>

19. European Union. (n.d.). Municipal waste statistics. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/10360.pdf>